

A szennai szabadtéri néprajzi gyűjteményben felépített somogyszobi lakóház áttelepítésének története

CSEPINSZKY MÁRIA

H-8627 Kötcsse, Fő u. 10., Hungary

CSEPINSZKY, M.: *Translocation of the Somogyszob house to the Szenna Outdoor Ethnographic Collection.*

Abstract: As the first leader of the Szenna Outdoor Ethnographic Collection I had the opportunity not only to watch the creation of the village museum, but also to be involved in its activities. The first house that was opened in 1978 was followed by another four Inner-Somogy houses and the associated outbuildings, and three press-houses were also erected in the neighbourhood of the folk-baroque Reformed church built in the late 18th century. In the present paper I am giving an account on the story of the house that was translocated from Somogyszob, thus remembering those that participated in the work.

Keywords: Inner-Somogy, Outdoor Ethnographic Collection, ethnic architecture

Előszó

Tíz évig voltam a Szennai Szabadtéri Múzeum gondnoka, a kezdetektől 1987-ig, az első 10 évet töltöttem itt, életemnek legszebb tíz évét. Nagyszerű munkatársakkal dolgozhattam együtt, rengeteget tanultam tőlük. Az, hogy Szennába kerülhettem, az az előző munkahelyem igazgatójának Szigetvári Györgynek köszönhettem, s hálás vagyok neki ezért a mai napig.

A szennai évek alatt részese lehettem a múzeum felépítésének. Öt lakóház épült fel melléképületekkel, és három pince.

Ezek közül az utójára felépített és Somogyszobról hozott lakóház történetét beszélem el, evvel emléket állítva az akkor itt dolgozóknak.

A szennai szabadtéri néprajzi gyűjteményben felépített somogyszobi lakóház áttelepítésének leírása.

Előzmények

Somogyszob, Luther utca 9. (régén 7.) szám alatti zsupp-fedésű lakóház, melynek utolsó lakója és tulajdonosa Horváth Lajosné, született András Erzsébet (1900–1980.) volt. Halála után fia – Horváth József (Budapest, Rákoskeresztúr Cséplő u. 6.) – örökölte, és eladta a múzeumnak lebontásra.

1985-ben a Somogymegyei Múzeumok Igazgatósága engem bízott meg a somogyszobi lakóház berendezésével, ezért még ebben az évben gyűjtésbe kezdtem. Jártam többször Horváth Józsefnél Rákoskeresztúron, és sokszor Somogyszobon, ahol sokakkal beszéltem és több adatközlőtől lejegyeztem a mondottakat.

Az alábbiakban az akkor gyűjtött anyagot használtam fel, és a SOMOGYTERV Kaposvár dr. Szabó Tünde építésmérnök által készített „Műszaki Leírás”-t a bontási munkákról, továbbá a szennai gondnokságom alatt a napi eseményekről készített személyes feljegyzéseimet, és naplóm.

Somogyszobi gyűjtéseim

Horváth József elmondta, hogy édesanyja Fogarason született és élt, onnan jött az ura, Horváth János után – akivel Erdélyben ismerkedett meg - aki ott katonáskodott, s akivel össze is házasodtak.

A Somogyszob, Luther utca 9. számú házat Horváth József nagyapja Horváth Sándor vette az 1900-as években. Horváth József úgy hallotta, hogy a ház nagyon régi, s az 1800-as évek elején épült valamikor, és az akkori tulajdonosa Bódis János volt, akit mint „*Katona*” emlegettek.

A Horváth család szegény volt, a nagypapa mint halór dolgozott, télen kosarat font, földjük kevés volt, mintegy másfél hold, később szereztek hozzá még egy holdat. A földet az asszonyok művelték, kukoricát, krumplit és gabonát vetettek. „*Cserélték a vetést felibe*” – mondta Horváth József. Kérdéseimre megmagyarázza mit jelent a mondása: az egyik évben a föld felébe krumplit és kukoricát a másikba gabonát vetettek, a következő évben fordítva, ahol gabona volt, oda került a krumpli és a kukorica.

Horváth József apja, Horváth Lajos, Pestre járt dolgozni, otthon a nagypapa Horváth Sándor dirigált, ő mondta meg: ki mit csináljon. A nagymama főzött. A nagymama meg az édesanyja „*örökké veszekedtek*”, a nagymama nem szívelte az erdélyi menyét.

Horváth József úgy tudja, hogy a nagymamája beteg gyerekeket „*meg szokott önten*”. Kérdéseimre, hogy hogyan? – Horváth József a következőket beszélt el: „*Kézzel kivett egy faszénparazsat a tűzből, és azt a vízbe dobta. Külön volt egy bádógtála, amit csak öntésre használt, ebben csinálta meg a szenes vizet. Tett bele egy kis ágból maga-készítette keresztet, meg viaszt, aztán a tálat a beteg fejére tette, háromszor öntött belőle, s közben mondókát mondott. A viaszt, meg a keresztet elégette, ezzel megfűstölte a beteget. Úgy lett vége – (gondolom az öntésnek) –, amíg fűstölte, mondta: „boszorkány, kígyó, gyík Isten, imádság...” (többre nem emlékszik). Az imádságot, amit mondott, sose árulta el.*

Sokan jöttek nagymamához: „Mama, öntse meg ezt a gyereket, mert megijedt!”

Horváth József édesanyjára, Horváth Lajosné András Erzsébetre a megkérdezett somogyzobiak úgy emlékeznek, hogy az egész faluban csak úgy emlegették, hogy „Buger Bözsi néni”, de, hogy a „Buger” mit jelent, senki nem tudott választ adni. Völgyi Józsefné Hajas Irma mondta: „Talán azért, mert beszámazott volt?!”

Volt, aki „Fogarasi Böske” néven emlegette, mint Horváth Józsefné Kisillés Rozália (77 éves), amikor tőle megkérdeztem, hogy tud-e arról, hogy olyan gyógyító asszony volt Böske néni, így válaszolt: „Nem firtattam!”.

Buzsáki Ferencné, Murgács Rozália (82 éves) távolról ismerte Böske nénit és azt mondta: „Olyan vízcsináló asszony volt, valamellik gyerek hirtelen rosszul lett, akkor segített, megöntötte.”

Jól ismerte Böske nénit Krapec Imréné, Bazel Rozália (80 éves): „Valahonnan az Olt mellől jött, nem jut eszembe a neve honnan, de ezt a folyót sokat emlegette Böske. Nagyon jószívű asszony volt, az utolsó is oda adta volna. Hirtelen haragú volt, és hamar megsértődött, de haragot nem tartott. Sokszor ráfogta az urára a fejszét és kiabálta: „Agyon ütlek!” –, de sose tette meg. Dolgos, ügyes volt, két gyereke volt, – az egyik meghalt skarlátba.”

Völgyi Józsefné, Hajas Irma (62 éves), egy utcában lakott Bözsi nénival. Nagyon jól ismerte. „Az egész utca félt tőle, boszorkánynak tartották, tudta mindenki, hogy öntéssel – rontással foglalkozik, igyekezett mindenki jóba lenni vele.” Neki Bözsi néni mondta egyszer, hogy „van olyan porom, ha elszöröm valahol, ott örökös békétlenséget csinállok”. „Tudja – mondta Irma néni nekem – nagyon félt az egész utca, mikor maguk a Bözsi néni házat bontották: attól tartottak, hogy előjön a „por”, és az mindenkit megront, azt is, aki a ház bontásán dolgozik, meg azt is, akit ér! De hála Isten nem jött elő semmi.” Irma néni elbeszélte nekem, hogy „sokszor látták, hogy szórt valamit Bözsi néni. – Sámoczi József vasutas korán ment munkába és látta, hogy Bözsi néni szór valamit. Meg is kérdezte, mit szór Bözsi néni, de az nem mondta meg. Azt mondta: vár valakit, látszott, hogy zavarban van, hát így csinált!” Arról is hallott Irma néni, hogy Bözsi nénit még a rendőrség is kergette, mert egy lábodi öntőasszonnyal jóba volt, de nem fogták meg őket.

Mikor a házat bontani kezdtük 1981. március 31-én, sokan odasereglettek az utcából, köztük Horváth Margit 75 éves asszony, Bözsi néni sógornője. A következőket mondta el: „Nem akármilyen asszony volt, értett sok mindenhez, tudott gyógyítani, meg rontani is. Látták – én is láttam – hogy rostán keresztül szórt a ház körül valamit, és gyorsan visszaszaladt: meg akart rontani valakit, aki arra ment! Hajnalban sokszor meztéláb körülfutotta a házat, még harmatban, – ez rontás ellen volt!”

Azt mondhatja valaki, hogy a fentiek nem tartoznak szorosan az áttelepítéshez. Mégis én úgy érzem fontos dokumentumok: nem hallottam még olyan házról, ahol két generációban is volt javasasszony. Mert, mint láttuk

a nagymama is az volt, s a menyé is, és úgy tűnik, mint ha a menyé lett volna a „nagyobb erejű”.

Elgondolni is rossz, milyen veszélyben voltunk a bontáskor, mert mi van, ha az a „por” mégis csak előke-rül?!.....

A somogyzobi lakóház áttelepítés előtti állapota

A Somogyterv dolgozója Szabó László, a somogyzobi rendezési terv készítésekor 1978.-ban talált a Luther utca 9. számú házra, s hívta föl rá a figyelmet, és javasolta a műemléki védését.

„Somogy megye Művészeti topográfiája” című könyv részére Papcsik Jenő építésszámológ mérte fel az épületet 1979.-ben, s készítette el az 1:100 léptékű rajzot az épületről, közben összebarátkozott Bözsi nénival, s sokat mesélt róla az irodában. Többször szorgalmazta az épület megmentését a műemlékeseknél.

Dr. Knézy Judit néprajzos a Somogy megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársa 1981-ben javasolta a Somogyzob, Luther utca 9. szám alatti épület Szenába való telepítését. A javaslatot elfogadta a Múzeum, és Sási János építész-muzeológus elkészítette az 1:20 léptékű felmérési rajzot, és a faelemek számmal való bejelölését.

Az épületet többször átépítették, először oldaltornácós szoba-konyha-kamrás lehetett. Az átépítéskor a kamrából szobát csináltak az épület szélességében, így a tornác megrövidült.

Az épület favázás, talpas, füstös-konyhás. A talpgerendákat alapozás nélkül a döngölt földre helyezték. Falai karók között hasított mogyoróvessző-fonással, és sár-tapasztással készültek. A tető zsuppal fedett. A tetőszerkezet elől csonkakontyos, az oromfal-fonás sározás nélküli – itt jött ki a füst –, hátul teljesen lekontyolt. A ház mostani állapotában szoba-konyha-szoba beosztású.

Az épület bontása

A bontást 1981. március 31-én kezdték meg az ácsbrigád tagjai: Szabó János, Bellai József, Hegyi János, Funt József és Zsibrák Ernő.

A bontásnál a Somogyterv részéről dr. Szabó Tünde, a Múzeum részéről Sási János és Csepinszky Mária voltak jelen.

A bontási munkát a zsupp leszedésével kezdték. A tetőről ledobált zsupp-kévéket a ház mellől vellával elhordták. Amikor lekerült a zsupp a tetőről, láthatóvá vált az oromfal fonott része.

A zsupp leszedése és elrakása után következett a lécek és szalufák bontása. Amikor elkészült a tető bontása, láthatóvá vált a kettős sárgerenda. Ennek utána kezdték meg a födémgerendák bontását. Szabó János az ácsbrigád vezetője, nagyszerűen értette a dolgát, megfontoltan, nem elkapkodva, és pontosan dolgozott. (El kell mondanom vele kapcsolatban egy történetet, ami rávilágít arra, miért is nevezem az írásomban, úgy ahogy, – mert mindenki így hívja – s hogy miért az most következik:

Amikor Szennai Falumúzeumba kerültem – mint gondnok – ácsokat kerestem, valaki ajánlotta Szabó Jánost, mint a környéken a legjobb szakembert. Elbiclikiztem Zselickisfaludra – ahol lakott – és az utcán kérdezgettem, hol lakik Szabó János, de senki nem tudta. Végül, mint a leglátogatottabb helyre: a kocsmába mentem, és – egy deci bor mellett – megkérdeztem: „Ismerik a Szabó Jánost, aki ácsmunkákat csinál, az utcán senki nem tudja kit keresek? –” Erre többen fölkiáltottak: „Maga a Janika Szabót keresi?!” – s elmondták, hogy gyerekkorában kérdezték tőle, hogy hívják? – és így válaszolt: „Janika Szabó.” Ez aztán rajta maradt s mindenki így hívja, sokszor – a Szabót elhagyva, – csak Janikának. Mint fentebb olvasható, Szabó Jánosként nem ismerik a falujában. Az alábbiakban én is többnyire így nevezem.)

Mint már írtam, az átépítés során a pitart beépítették, így a hátsó szoba bejárata a pitar végébe került. A konyhának volt egy deszka meszelt ajtaja, és egy nyárra való kis díszített fél lengőajtaja. Ahogy Horváth József elbeszélte, a nagyanyja a konyha „talp-küszöbén” vágta a gyújtóst, ezért aztán az jól kikopott.

A födém-gerendák leszedése után a fal bontása következett. A munka előtt Szabó Tünde és Sási János falkutatást végzett: levették a vakolatot, s jól láthatóvá vált a sövény-fonott fal, amit sárral csapkodtak be. A falakat kidöntötték, miután a támaszokat és oszlopokat kivették, láthatóvá vált a fal szerkezete.

Végül csak a talpak maradtak, majd azokat is szétzedték és a háznak csak hült helye maradt.

A bontáskor megállapítható volt, hogy a faanyag igen rossz állapotban van, már a munka közben, több födémgerenda eltört, és a szállításkor is sok használhatatlanná vált. A talpgerendák nagy része teljesen elkorhadt, csak a pitarnál lévőket lehetett megmenteni.

Az 1981-es bontás után a faanyag Szennai Falumúzeumba került, és csak 1985-ben kezdtünk hozzá a föl-építéshez. Ez a hosszú állás nem tett jót a faanyagnak, s azok, amelyek bontáskor még használhatónak látszottak, 1985-ben már nem voltak azok. Ezért nagyon sok pótlást kellett készíteni.

Előkészítő ácsmunkák Szennán

A föl-építést is Szabó János és brigádja vállalta. Ekkor az állandó tagok: Szabó János, Bellai József, id. Vass József, Horváth László és Dobos Gyula voltak. A nehéz munkáknál még volt mindig alkalmi segítő, s ebben sokat dolgozott Vass József, a múzeum dolgozója.

Első dolog az volt, hogy Janika Szabóval megbeszéltem, hogy mennyi faanyagra van szükség a pótlásokhoz. Az ácsok szétrakták a meglévő faanyagot, kiválogatták a használhatókat, és följegyezték: mennyi és milyen méretű gerendára van szükség, amit az erdészettől kell megrendelni. (A Somogy Megyei Erdőgazdaság mindig pontosan, határidőre a kész méretet adta, de a hazaszállítás a múzeum feladata volt.)

Az épület eredeti faanyaga tölgy volt, így a pótlásnak is tölgyet rendeltünk. 1985. telén kezdődött el a pótlásnak szánt gerendák kifaragása.

Célunk volt, hogy a föl-építésnél is ugyan azt a munkamódszert alkalmazzuk, mint az eredeti építéskor. Az ácsok – Szabó János, Bellai József, id. Vass József, Dobos Gyula és Horváth László – fejszével, toporral, baltával faragták ki a gerendákat. Hogy egyenes élt tudjanak faragni, „csaptatóval” jelölték meg a gerendán az egyenest. A gerendák hosszát, méretét, a csírok helyét, a lyukakat és lapolásokat, Janika Szabó mérte ki és jelölte be. Ha vita volt az ácsok között, az Ő szava volt a döntő, és amit mondott, akadémikuskodás nélkül mindenki elfogadta.

Az alap kiásását már 1985-ben elkezdtük: Vass József és Merkei József május 20-án kezdte el ásni az alapot. Mint említettem már, mindent a hagyományos módszer szerint csináltunk, de az alapot nem döngöléssel készítettük. Sási János tervei alapján egy betonlap készült: erre az alapra kezdték el az ácsok a talpgerendák összeállítását 1986. január 20-án.

A fentiekben volt szó, hogy sok pótlást kellett faragni, főleg a talpaknál, mert itt csak egy talpgerenda-részt lehetett megmenteni. A sok pótlás miatt igen sok apró munka várt az ácsokra: véstek, csírokat faragtak, lyukakat fúrtak, a talpgerendákba homyot faragtak. Ezek a munkák igen időigényesek voltak, ezért a munka lassan haladt. Még szerencse volt, hogy 1986. január végén és február elején, amikor ezeket a munkákat végezték – ha hideg is volt, de – nem volt téli zimankó, és tudtak dolgozni.

Amiket a bontásnál semmiképpen nem lehetett megmenteni, azok a faszögek voltak. Mivel a gerendákat úgy erősítették össze, hogy először befúrtak cigányfűróval, és utána beütötték a faszögöt, igen sok faszög-re volt szükség. A faszög-készítés mestere id. Vass József, mindenki „Vass papá”-ja volt, nagy műgonddal, és fáradhatatlanul gyártotta a faszögeket. Rakott egy kis tüzet, odatette a borosüveget, (hogy ne legyen olyan hideg a bor,) néha húzott belőle, és egész nap megállás nélkül hasogatta, majd faragta a szögeket. Két méretet készített egy vastagabbat és egy vékonyabbat. Egy mintafába két lyukat fúrt, kisebbet és nagyobbat, és ebbe próbálta bele, hogy jó-e a faszög mérete.

A két hosszanti koszorú – de a mi ácsaink csak úgy nevezték, hogy sár-gerenda, – utcaszínti vége díszes volt. Mivel mind a két gerendát pótolni kellett, így a díszítést is. Ezt a munkát Bellai Józsi bácsi csinálta.

A ház faszerkezetének fölállítása

Amikor a talpgerendák helyükre kerültek, akkor állították be az ácsok az oszlopokat. Ebből is sokat kellett pótolni, s volt, hogy régi faanyagból pótoltuk. Az oszlopok beállítását ketten végezték, ellenőrizték, hogy függőlegesen álljon, s ha jól állt, akkor az oszlopot léccel rögzítették.

A bontásnál látható volt, hogy az eredeti kisméretű ablakokat befalazták, és máshova raktak nagyobb méretűt. Mi az eredeti ablak-méretben asztalossal – a kaposszerdahelyi Suhajda Istvánnal – másolatokat készítettünk. Az új ablakokhoz való párna-fákat Vass papa csinálta meg.

Amikor minden oszlop állt, akkor került sor a sárgendák fölrakására. Mint, ahogy régen, most is kézi-erővel csináltuk. Az ácsok a hátsó sárgerenda fölrakásával kezdték, először egy állást csináltak derékmagasságban, és arra emelték föl a gerendát. Ehhez a munkához segítséget hívtak, – akit éppen el lehetett kapni a múzeumnál dolgozók közül, vagy a faluból, – mert a gerendák nehezek, s nagy baj történhet, ha nem bírják megemelni, s visszajejtik.

A hátsó gerendát három részben tették föl, a középső kis pótlás került utoljára a helyére és faszögekkel szögelték össze. Ezután következett a pitarnál lévő sárgerenda föl- és beemelése.

A legnehezebb a mestergerenda fömelése volt. A somogyszobi ház eredeti mestergerendája az első-szoba és a konyha fölött megy. A hátsó szobában már az átalakítás utáni gerenda volt. A nagy feladatot ügyesen oldották meg. A mestergerendát fölrakták az állásra, majd onnan csak az utca-felőli végét emelték helyére, majd mikor az bent volt, emelték fel a másik végét is, és igazították helyre.

Míg az ácsok dolgoztak, a restaurátorok sem tétlenkedtek: tisztították és konzerválták az eredeti anyagot.

Mikor a sárgerendák és mestergerenda helyrekerült, következett a földemgerendák fölrakása, amikor kész volt, tették föl a második sárgerendákat.

Ekkor állt a ház váza s lehetett az oszlopokat támaszokkal megerősíteni. A támaszokat szintén faszögekkel rögzítették az oszlopokhoz, miután cigányfűróval kifűrték a faszög helyét.

1986. február 5-én, és 6-án már cudar idő volt, de még dolgoztak az ácsok. Február 7-én leesett a hó, s abba kellett hagyni a munkát.

A tetőszerkezet ácsolása

Nehezen tavaszodott, ezért csak április 16-án lehetett a munkát folytatni. Ekkor az ácsok: Szabó János, Bellai József, Dobos Gyula, Horváth László, Bellai Endre voltak, napi bérük 600-Ft volt.

A munkát a tető-anyag elkészítésével és fölrakásával kezdték meg. A szalufák kiszabása volt az első feladat. Janika Szabó sablont csinált, és annak alapján szabták ki a szalufákat, vészték a csapokat, fűrták a lyukakat. A lent kiszabott szalufákat egyenként húzták föl a tetőre, és ott állították össze, és rögzítették faszögekkel. Először a csonka szalu-pár fölállítására került sor, majd a többi szalupárt állították föl. Ezeket a sárgerendához faszöggel erősítették. Míg a brigád a tetőn dolgozott, Dobos Gyuszi a ház mellett függő-ónnal ellenőrizte, hogy függőlegesen állnak-e a szalu-párok. Ha függőlegesen álltak, akkor lehetett léccel egymáshoz rögzíteni.

Mikor az összes szalu-pár állt, akkor kezdték az ácsok a léceztést. A lécnek való gyertyánfát az Erdőgazdaság engedélyével 1985. őszén vágtuk ki az erdőben. A lécnek valót még 85–86 telén megfaragták az ácsok két oldalon, hogy lehessen fölszögezni a szalufákra. Ugyanekkor vágtuk ki a karónak valót is.

A karók végeit hegyesre kell faragni, így lehet beállítani a talp és sárgerenda közé. A sárgerendába lyukakat fúrnak a karóknak, a talpgerendába egy hornyot, – vagy ahogy az ácsok mondták „*válut*” – vágta, és ebben helyezték el a karókat. Míg Dobos Gyuszi lent karózott, Janika Szabó és Bellai Józsi bácsi a tetőn dolgozott: a léceket szegelték föl – 120-as szeggel – a szalufákra. 1986. április 24-re készen voltak a lécezzéssel és karózással. Lehetett a fonást csinálni. Vass papa és fia, Vass József, és Merkei József fonták be mogyoróveszszővel a karók közit.

1986. június 27-én rakták föl a kifűrészelt padlókat a somogyszobi ház padlására, ezzel a munkával az ácsok munkája befejeződött. Lehetett zsuppolni, de ahhoz, hogy be lehessen fedni zsuppal, először rozsozt kellett aratni, – mégpedig kézzel.

A tetőfedő zsupp előkészítése

A Kadarkúti TSZ-nél szerződünk rozsrá, s megengették, hogy a nagy táblában ott vágjunk, ahol szépen áll a gabona, (és ahol a földön feküdt, vagy megdőlt, azt elhagyhattuk).

1986. július 4-én kezdtük az aratást Kadarkúton, és hat nap arattunk: július 4–5–6–7–8–9-én. Az aratók voltak: Vass József, Nagy József, Bellai József, Magyaros József, Praj József, Rézsó János, Szirják Imre kaszások. Szabó János, Miszláng Jánosné, Zóka D Jánosné, Praj Józsefné, Rudán Lajosné, Váradi Ferencné, Dobos Gyula, id. Vass József, Csepinszky Mária marokszedők. Németh László, Merkei József, Zóka János, Szendefy György kötözők. Nem dolgozott mindennap mindenki, de mindig megvolt a hét kaszás, a hét marokszedő, és a három – vagy négy – kötöző. (A munkát úgy vállalták, ha kapnak meleg ebédet, mert anélkül „*nem lehet aratni*” – mondták. Ezért minden este, és hajnalban főztem, s akik otthon maradtak a múzeumban, – ha volt idejük napközben – segítettek zöldséget tisztítani, stb.. Minden nap sütöttem valami tésztát is, és így volt meleg ebéd.) A napi 9 órás aratásért naponta és fejenként 700 forintot kaptak a dolgozók. A Szennai TSZ kis-busza és két személyautó szállította oda-vissza a munkásokat Kadarkútra.

Szép napos idő volt, amikor kezdtük az aratást, s ilyen is marad végig. Jó meleg volt, de mi azért vidáman arattunk. Esténként keresztbekbe raktuk a kévét: 20 kévét tettünk egy keresztbe és a tetejére a 21. kéve – a „*pap*” – került.

Bécsi József, szennai fuvaros, pótkocsis teherautón hordta haza a kévét Kadarkútról, ezekből mi kazlat raktunk a Szennai Falumúzeumban.

A zsuppnak való kévét csak kézzel lehet csépelni, erre nem találtam embert sem Szennában, sem a környéken. Már majdnem elkeseredtem, amikor ajánlották, hogy Szilvásszentmártonban egy ezermester – Szerdahelyi Imre, (akit mindenki csak Baka Imre-ként ismer,) csinált egy „*fa-masinát*”, más szóval kézi-cséplőgépet. Egy forgódobra „*cséphadarókat*” szerelt fel, s ha forgatják a dobót, ezek kiverik a kalászból a szemet. A ma-

sinába csak a kéve kalászos végét kell bedugni, így a szalma nem tört össze.

Megvettük ezt a „*kézi-masinát*”, és az ügyes szennai Váradi Feri egy kis elektro-motort szerelt hozzá, hogy ne kelljen kézzel hajtani. Ez még a 80-as évek elején volt, 86-ban már két ilyen masinánk volt, mert csináltattam Magyarlufakán még egyet. Ezért 1986-ban már két masinával csépeztünk.

A kicsépeelt szalmából aztán ki kell gráblálni a kuszákat. A kigráblált szalmából készül a zsupp-kéve. A kéve tövit jól a földhöz verték, hogy egyenes legyen a vége. A megkötött zsuppkévéket még leállították, és „*vellával kiszálazták*”: az eltört szalmaszálakat kihúzták belőle. Egy zsuppkévéből a zsuppolók átlag 5 babicát kötöttek. A tetőn egy méter hosszra öt babica kell. Ha két masina ment, naponta 14–18 ember dolgozott 400 forintért/nap. Ez ugyan nem tartozik szorosan a csépléshez, de mi a kicsépeelt szemet, egy múzeumi öreg (de megreparált) rostával kirostáltuk.

A háztető zsuppolása

Amint elkészült a zsupp, jöhettek a zsuppolók. A magyarlufakai Kaizer Ádám és brigádja: Heincz Antal, Bognár József, Kékesi István Tóbiás, Ponoczky Sándor. Ádám bácsi a zsuppolás művésze – azon kívül mindig vidám, hajnaltól késő estig dolgozó, mindenkin segítőkész, páratlan ember – volt.

A zsuppolást négyzetméterre vállalták, egy négyzetméter 210 Ft-ért csinálták meg. A somogyszobi ház teteteje 200 négyzetméter.

A zsuppkévéből először babicákat kötöttek, sok „bak”-zsuppot, és kevesebb „kanca”-zsuppot. Persze mindegyiket kötelet csináltak, hogy legyen mivel a zsuppkévéket összekötni. A bak-zsuppot a tövéhez közel kötötték a kancaszuppot a kalászához közel, és mindegyiket „megkötötték”, vagyis az összekötött babicát felibevették, és a kötésnél átfordították. Így a szalmakötél nyolcast irt le, s nagyon szorosra fogta a babicát.

A zsuppolást Ádám bácsi kezdte, mindig az éleket kötötte föl először, ahogy mondani szokta „kiskancásan”, vagyis a kanca-zsuppok tövükkel voltak lefele: így egy lépcsőzetes rajtot alkottak.

Amint az él megvolt, elkezdtek az első sort: a legalsó lécre kanca-zsuppot kötöttek tövivel lefele, hogy a tövek egy vonalba legyenek. Mintegy 25–30 centi távolságra egy deszkát szegtek, s a kanca tövét addig engedték le. Ádám bácsi mindjárt két sort kötött egyszerre: kötötte a kanca-zsuppot tövükkel lefelé, a második sortól kötötték a bak-zsuppot kalászukkal lefelé. Amint Ádám bácsi mintegy másfél-két méter haladt, jött utána a következő, s kötötte a harmadik lécre. A következő zsuppoló hasonlóképpen: a negyedik lécre kötött, s volt úgy, hogy a tető mind két oldalán kötötték a zsuppot.

Az utánpótlás zsupp-kévéket Bognár Józsi bácsi dobta föl a tetőn dolgozóknak. Mikor már olyan magasan voltak, hogy nem lehetett földobni a babicákat: jó pár babicát összekötöttek, s vellára szúrva Ponoczky Sanyi vitte föl létrán a tetőre.

A hátsó kontyot Tóni bácsi, az első Ádám bácsi csinálta.

A tető gerince más módszerrel készült. A gerinc elejére és végére kötötték a „Marinkát”: ez egy babaforma zsupp-kő. A gerincre kerülnek a „büksik”. A buksikat mindig Ádám bácsi csinálta, – három-négy babicából egy buksit. Miután megkötötte a buksit, a munkapadon kettéhajtogatta a szalmaszálakat, majd a kettévett buksikat lerakta a földre. A földön először jól megtiporta, majd megöntözték a buksikat. Amikor a gerincet végig tömték szalmával, akkor kötötték föl a buksikat. Ez díszíti is az épületet, és jól levezeti a vizet. Mikor kész lett a tető, Ponoczky Sanyi körbe nyírta a kilógó bak-zsupp kalászokat, a kanca tövivel elvágólag. A padláson pedig Tóbiás nyírta le a kilógó szalmaszálakat, mert ugyan azt nem látja senki, de Ádám bácsiék csak tökéletes munkát adtak ki a kezükből. Amikor minden kész, Ádám bácsi még végig gereblyézi a tetőt.

A zsuppolást 1986. július 17-én kezdték, és nyolc nap alatt fejezték be: dolgoztak 17. 18. 19. 21. 22. 23-án és 31-én.

A falazás munkálatai

A zsuppolás után lehetett a sározást elkezdni. A somogyszobi ház sározását 1986. augusztus 7-én kezdtük, és dolgoztunk 8-án, 9-én, 11-én és 12-én.

Maga a sározó-föld kiválasztása is igen fontos dolog, mert akármilyen földdel nem lehet falat rakni. Molnár János bácsi a sározó-brigád vezetője nagy szakértelemmel választotta ki a határban a sározáshoz legmegfelelőbb földet. Orsós Imre szennai lakos kitermelte, és kis traktorával behordta a múzeum területére. Negyven fordulót hozott: ez kb. negyven köbméter föld. A sározáshoz a földön kívül szalma és víz kell.

A földet a sárkeverés helyére tolták, leraktak egy réteg földet aztán rá egy réteg szalmát, majd ismét földet s szalmát, közben Molnár János bácsi minden rétegét leöntötte vízzel. Ezt a műveletet sose engedte át másnak: „*nem mindegy hogyan, és mennyit önt az ember*” – szokta volt mondani.

Amikor megfelelő nagy volt a kupac – János bácsi mindig tudta mennyi sarat kell keverni – elkezdődött a lapátolás, amint mondtuk, a „keverés”, s ez abból állt, hogy először átlapátolták a sarat egy másik helyre, majd vissza. Ezt három-négyszer ismételték, míg jó lett az anyag. De ha nagyon jó kedvünk volt, akkor nem „kevertük”, hanem megtapostuk a sarat. Amikor patics falat készítettünk akkor hígabb sarat kellett keverni.

Amikor kész volt a sár, lehetett sározni. A fonásba becsapkodták, benyomkodták a sarat. Az anyagot talicskával tolták a sározó asszonyokhoz. Egy nap 60–70 centiméter magasan lehetett a falat megrakni, magasabban nem, mert „*kibuggyant*”. Ezért annyi dolgozó kellett, hogy egy nap alatt körbeérjenek, mert így jól ki lehetett használni az időt, s másnap egy újabb kört lehetett rakni.

Molnár János bácsi vezetésével négy – öt asszony dolgozott és egy férfi, napi bérük 400 forint volt. (sározók: Miszláng Jánosné, Rudán Lajosné, Zóka D. Jánosné, Magyarós Józsefné, Harmati Ferencné, Merkei József, Vass József, Kaponya József). A somogyszobi ház közfalai nem voltak vesszővel befonva, ezért itt „főcske-rakás”-sal tesz falat. A főcske-rakásnak keményebb sarat kellett keverni. Jó kétmaroknyi sárból gombócot csináltunk: ezeket kell egymásra rakni, s így alakul ki a fal. Ahogy a fecske is építi a fészket. A fal – akár paticsfal, akár főcske-rakás – egy-két nap alatt megrokkban, ezért a sár-gerenda alatt keletkezett réseket sárral be kell tömködni.

Amikor a sár-fal teljesen megszárad, lehet pucolni. A somogyszobi ház pucolását augusztus 26. 27. 28. és 30-án csináltuk. A pucoló-brigád tagjai, Molnár János bácsi vezetésével: Harmati Ferencné, Mogyorós József, Praj Józsefné, Zóka D. Jánosné, Rudán Lajosné, Miszláng Jánosné, Merkei József, Vass József.

A pucoláshoz nagyon jól kidolgozott sár kell, s nem szalma, – mint a falhoz, – hanem törek. Ezt az anyagot, ami folyósabbra van keverve, mint a falazó-sár, kézzel és simítófával (volt, aki kőműves-kanállal) kenték föl a falra és simították el.

Amikor a pucolás megszáradt, akkor még kétszer-háromszor nagyon híg sárral „bemeszeltük” a falat. Meszelní csak a teljes száradás után, jó pár hét múlva lehetett.

1986. augusztus végére készen lett a somogyszobi ház. A ház ács munkája, zsuppolása és a sározása kész, de még fel kell tölteni. Nagy József szennai lakos vállalta,

hogy betalicskázza a földet és ledöngöli. Augusztus 21-én kezdte a munkát és 5 napig csinálta, napi 400 Ft-ért.

A padlás-sározás két napig tartott, a sarat Vass József vellával dobálta föl a padlásra, és az asszonyok elkenték a földemdeszkákon.

A készre-pucolást követő pár nap múlva kiszöldült a fal. Ezen jót mosolygunk, s viccelödünk sokat, de hamar „leszáradt” a zöld, ahogy a fal száradt.

A falumúzeumba áttelepített somogyszobi lakóház

A somogyszobi lakóház jól beleillik a szennai néprajzi gyűjtemény 1986-ig felépített épület-együttesébe, és ott a kialakított utcásor ötödik telkére került, a kopárpusztai haranglábbal szemben.

1987-ben a kerítés, és a mellék-épületek is elkészültek. Az utcafrontra került egy zárt deszka-kútház, két-vödrös kúttal. A telek végébe épült fel egy méhes, és egy pálinkafőző (a Pénzügyőrök megígérték, hogy adnak egy lefoglalt pálinkafőző-készüléket, melyen néha bemutatjuk, hogyan készül a pálinka), s a portára még áttelepítettünk egy zsilipelt boronafalas disznóólat, melynek végén egy nyitott fészker van. Az utcafronton a kerítés hasított-palló (keresztbe rakva), az oldal-kerítések és a virágoskert kerítése pedig fonás.

A szakszerűen – korhű állapotban – elkészült somogyszobi lakóházat, és mellék-épületeit 1987 nyár végén a látogatók már megtekinthették.

1. ábra: A „Somogyszobi ház” eredeti helyén

2. ábra: Janika Szabó a kokasgerendát szegezi a szarufához, szájában az elmaradhatatlan cigarettával

3. ábra: A pótlásra szánt gerendákat faragja: Bellai József, Horváth László és Dobos Gyula

4. ábra: Vass papa faszőget farag

5. ábra: Vass Jóska és Horváth Laci az eredeti „O5”-ös oszlopot állítják be.

6. ábra: Ívesen faragott támasz behelyezése

7. ábra: Szalupárokat rögzíti: Bellai Endre, Horváth Laci, Vass Jóska és Janika Szabó

8. ábra: Lécezés

9. ábra: Aratás

10. ábra: Németh Laci – kévekötő – kötelet csinál

11. ábra: Kaizer Ádám bácsi zsuppkévét kettőz

12. ábra: Cséplési életkép

13. ábra: Kuszagráblálás a zsuppkévéből. A képen: Szirják Imre bácsi, Vass Jóska, Bence Őrsike és Nagy Jóska

14. ábra: Kaizer Ádám bácsi és Heinz Tóni bácsi zsuppol

15. ábra: Sárkeverés. Merkei Jóska, Rudánné, Miszlang Ilonka néni, Harmati Ilonka néni munkáját Horváth János bácsi ellenőrzi

16. ábra: Sártaposás

17. ábra: A „Somogyszobi ház” a falumúzeumban, előtte Zóka Örszike

A somogyszobi lakóház áttelepítésén dolgozók betűrendes mutatója

Név –	Életkor (év) –	Lakóhely, –	Végzett munka
1. Ádi József	55	Szena	cséplés
2. Ádi Józsefné Váradi Magdolna	49	Szena	cséplés
3. Bellai Endre	33	Patca	ácsmunka
4. Bellai József	63	Patca	ácsmunka, aratás
5. Béczi József fuvaros		Szena	szállítás
6. Bognár József	63	Magyarlukafa	zsuppolás
7. Csepinszky Mária	54	Szena	aratás, sározás
8. Dobos Gyula	61	Zselickisfalud	ácsmunka, aratás, cséplés
9. Forró Józsefné Bencze Erzsébet	64	Szena	cséplés
10. Funt József		Szilvásszentmárton	ácsmunka
11. Harmati Ferencné Puskás Ilona	65	Szena	cséplés, sározás
12. Hegyi János	56	Szilvásszentmárton	ácsmunkák
13. Heincz Antal	64	Magyarlukafa	zsuppolás
14. Horváth László	42	Szena	ácsmunkák
15. Horváth Péter		Kaposvár	restaurátor-munkák
16. Kaizer Ádám	67	Magyarlukafa	zsuppolás
17. Kaiser János		Kaposszerdahely	fűrészelés
18. Kaponya József	41	Szena	cséplés, sározás
19. Kazy Lajos	33	Kaposvár	faanyag-szállítás
20. Kékesi István Tóbiás	31	Magyarlukafa	zsuppolás
21. Magyarós József	57	Szena	aratás
22. Magyarós Józsefné Szélesi Jolán	51	Szena	aratás, cséplés, sározás
23. Merkei József	50	Szena	alap-ásás, aratás, cséplés, sározás
24. Miszlang Jánosné Bencs Ilona	61	Szena	aratás, cséplés, sározás
25. Molnár János	77	Kaposszerdahely	cséplés, sározás
26. Nagy József	35	Szena	aratás, föltöltés
27. Németh László	34	Szena	ácsmunka, aratás
28. Orsós Imre	37	Szena	sározó föld-kitermelés + szállítás,
29. Praj József	52	Szena	aratás
30. Praj Józsefné Major Mária	42	Szena	aratás, cséplés
31. Ponoczký Sándor	30	Magyarlukafa	zsuppolás
32. Rézsó János	58	Szena	aratás
33. Rudán Lajosné Neuoffer Anna	66	Szena	aratás, cséplés, sározás
34. Ruska István	64	Szena	cséplés
35. Sási János		Kaposvár	fölmérés, faanyag-beszámozása
36. Suhajda István	78	Kaposszerdahely	ablak-készítés
37. Szabó János	62	Zselickisfalud	ácsmunka, aratás
38. Dr. Szabó Tünde Lőrincz Ferencné		Kaposvár	bontási és építési terv készítése
39. Szabó Zsolt	18	Szena	cséplés
40. Szélesi Sándor	60	Szena	cséplés
41. Szendefy György	45	Szena	aratás
42. Szirják Imre	64	Szena	aratás, cséplés
43. Tóth Károly		Kaposvár	restaurálási munkák
44. Tóth Sándor	19	Kaposvár	cséplés
45. Tóth Sándorné Zóka D. Magdolna	42	Kaposvár	cséplés
46. Vass József	70	Attala	ácsmunkák, aratás
47. ifj. Vass József	45	Szena	alap-ásás, ácsmunkák, aratás, cséplés, sározás.
48. Váradi Ferenc		Szena	cséplés
49. Váradi Ferencné Bencs Anna	51	Szena	aratás, cséplés, sározás,
50. Vimola József	18	Szena	cséplés
51. Zóka D. János	34	Zselickisfalud	aratás
52. Zóka D. Jánosné Istvánfi Erzsébet	61	Szena	aratás, cséplés, sározás,
53. Zsobrák Ernő			ácsmunkák